

Sissevaade laulikute maailma

Janika Oras. Viie 20. sajandi naise regilaulumaa-ilm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 27. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus. 2008. 387 lk.

Janika Orase doktoritöö *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused* (2008) avaldab muljet oma põhjalikkuse ja mahukusega: ligi neljasajal leheküljel analüüsitakse detailselt regilaulupärimumst konkreetsete rahvalaulikute kaudu ja konkreetsetes ajaloolises kontekstis. Sellisena kujutab doktoritöö endast autori aastatepikkuse uurimistöö vilju, mis on kristalliseerununa saanud ühiste kaante vahele.

Doktoritöö koosneb seitsmest peatükist, millest esimene võimaldab teoreetilist ja metodoloogilist sissejuhatust teemasse ning teine kaardistab rahvaluulealaste välitööde seisu nõukogude aja kontekstis, 1950. ja 1960. aastatel. Ülejäänud viis peatükki on pühendatud konkreetsetele rahvalaulikutele, moodustades nõnda töö empiirilise, allikmaterjali esitava, uuriva ja interpreteeriva osa.

Esimene peatükk põhjendab uurimuse teoreetilisi ja metodoloogilisi aluseid: uurimus keskendub nii regilaulupärimumsele kui ka seda ümbritsevatele (arhiivi)kontekstidele. Eesmärgiks on “näidata regilaulukogemuse individuaalsust ja seotust konkreetse inimesega kindlas ajas ja keskkonnas” (lk 5). Autor toob nii lähenemisviisi ja teoreetilise raamistikku kui ka allikmaterjali käsitlemise kaudu esile ka soolise vaatenurga, valides välja viis naislaulikute ja paigutades nendega seotud pärimumse laiemasse konteksti, naiste üldisema elukogemuse taustale.

Uurimuse lähtepunktid suhestatakse nüüdisaegsete teoreetiliste suundadega märksõnade *individuaalne kogemus, paigutumine, emotsioonid ja mõistmine, mälu ja mäletamine, biograafiline representatsioon* abil. Rõhuasetus individuaalsel kogemusel, “individuaalsele kogemusele keskenduv vaatlus” on tinginud ka töös kasutatava meetodi valiku, ja selleks on biograafiline meetod. Töö eesmärk ongi “regilaulukogemuse paigutamise tervikliku elukogemuse konteksti” (lk 11).

Kuna uurimuse puhul on oluline mitte ainult allikmaterjali analüüs, vaid ka autori enda refleksioonid allikmaterjalide kohta, siis on autor sissejuhatuses lisaks ülevaatele teoreetilisest raamistikust ja töö metodoloogilisest alusest needki aspektid ära põhjendanud.

Autor toob esile individuaalse kogemuse kui ühe kultuurile lähenemise võimaluse, millele ta oma töös keskendub. Vastavalt sellele on valitud ka need autorid, kelle teoreetilistele seisukohtadele doktoritöös tuginetakse. Teoreetiliselt ja metodoloogiliselt tugineb autor nii folkloristide, (kultuur)antropoloogide, biograafiauurijate kui feministlike uurijate seisukohtadele (nt Lila Abu-Lughod ja Michael Jackson), põh-

jendades sel moel oma töös kasutatud individuaalse kogemuse eelistamist kollektiivse ees kui pädevat lähenemisviisi.

Sümpaatne on autori kriitiline suhestumine traditsioonilise regilaulukultuuri tõlgendustega, oma käsitlusviisi nimetab autor kirjutamiseks “regilaulukultuuri vastu”. Et regilaulupraktikad on ajas muutuvad, annab selline indiviidikeskne käsitlus võimaluse näha laulikuid aktiivsete osalistena esituse ja arhiivipärimuse loomise protsessis.

Eraldi väärrib esiletõstmist paigutumise problemaatika tõstatamine, mida ei ole ka eesti naisuurimuslikus diskursuses veel eriti kasutatud praktilise, empiirilise uurimise seisukohalt, määratledes oma positsiooni uurijana. Autor toob esile uurija teadlikkuse endast, oma suhtest uuritavasse ja uurimust mõjutavatest asjaoludest, mis muudabki positivistlikult mõistetud “objektiivse” uurimise võimatuks. Sellisel seisukohal asumine võimaldab taandada vastasseisu uurija ja uuritava vahel ning vähendada uurija võimupositsiooni uuritava suhtes. Seda “paigutunud teadmist” mõtestab autor lahti järgmistes peatükkides empiirilist materjali analüüsides. “Kahepaiksuse” mõiste, millele autor viitab oma “tugeva sisemise lõhestatud kogemuse” (lk 20) esiletoomisel, suunab autorit määratlema oma positsiooni pigem mitmesena, erinevate identiteetide kooslusena.

2. peatükk, kus käsitletakse folkloristlike välitöid 1950.–1960. aastate Eestis, on huvitav ajalooline ülevaade folkloristlikest kogumispraktikatest nõukogude perioodil. Autor on süvenenud põhjalikult välitöid kajastavatesse materjalidesse, nagu välitööpäevikud, ning intervjuuerinud lisaks ka välitöödel osalenud folkloriste. Kõige selle põhjal on kujunenud põhjalik ja konteksti arvestav käsitlus sellest, kuidas folkloorset ainet on kogutud ja selle kogumisprotsessi kaudu ka kujundatud, samuti sellest, kuidas on seda protsessi mõjutanud ajastu ühiskondlik-poliitiline kontekst.

Järgnevad peatükid (3.–7.) on pühendatud konkreetsetele rahvalaulikutele, nende elukäigu ja loomingu analüüsile. Valitud on viis laulikut, kelle näitel uuritakse nii nende laulurepertuaari kui ka laulude kogumislugu, samuti esitatakse sissevaade nende laulikute isiksusse ja elumaailma.

Autori isiklikud refleksioonid, millega juhatatakse sisse laulikuid käsitlevad peatükid, annavad uurimusele lisaväärtust, ent muudavad autori ja tema teksti ka haavatavamaks: teadustekstilt ei oodata ju tavaliselt isiklikku tonaalsust (eriti Eesti kontekstis), vaid pigem “teaduslikku objektiivsust” ja laiemaid üldistusi. Ent kuna autori mõtisklused on osa uurimis- ja analüüsiprotsessist, väärivad nad sellistena kindlasti esiletoomist ja väitekirja teksti sisse kirjutamist. Isikliku kogemuse lisamine, selle seostamine uuritava materjali ja laulikutega toob esile regilaulupärimuse ja arhiivi kogutud materjali kontekstuaalsuse, selle, kuidas mõjutab regilaulupärimuse koguja ja uurija tegelikult allikmaterjali, selle olemust ja interpretatsioonimustreid. Isiklikkuse esitamine teadliku uurimistöös kasutatud võttena muudab nähtavaks need sageli märkamatud tähendusvõrgustikud, mis regilaulupärimust ümbritsevad. Sellist lähenemisviisi võib Eesti kontekstis pidada suhteliselt uudseks, aga ka viljakaks, nagu nähtub käesolevast tööst. Ka eesti biograafilise diskursuse raames on selline isiklikkuse rõhutamine uudne, sest harjumuspärane biograafiakirjutus eeldab pigem objektiveerivat, uurija subjektiivseid hoiakuid välistavat käsitlust uuritavast inimesest sellisena, nagu ta “tegelikult oli”.

Eelnevaga on seotud ka empaatilisuse kui ühe uurimisstrateegia rõhutamine, mis aitab oluliselt kaasa uuritavate regilaulikute mõistmisele. Näiteks Rosalie Veinbergi loos, kust ilmneb folkloristide kriitilist suhtumist temasse kujundanud seik, et laulik on kasutanud pärimuse esitamisel trükitud allikaid, aitab empaatiline lähenemine aru saada sellise teguviisi tagamaadest ja kujundada mõistvat suhtumist laulikusse. Lisaks on selline empaatilisusest lähtuv interpretatsioon mitmekihiline ja pakub erinevad tõlgendusvõimalusi.

Tekstina on uurimustöö põhjalikult ja detailselt läbi kirjutatud ning autori analüüsiprotsess on seetõttu hästi jälgitav. Kohati võib sellise põhjalikkuse pinnalt tekkida küll tunne, et töös jaguks materjali mitmekski väitekirjaks. Samuti võivad eri laulikutele pühendatud peatükid tunduda erinevate või isegi ebaühtlastena, mis on tingitud eelkõige allikmaterjalist ja selle eripärast, näiteks konkreetset autorit puudutava materjali rohkusest või vähesusest.

Janika Orase doktoritöö on põhjalik ja uudseid seisukohti esitav analüüs eesti regilaulupärimusest, selle kandjatest – konkreetsetest rahvalaulikutest – ja regilaulupärimuse uurimisest, mis oma eriala kontekstis tugineb tänapäeva uusimatele seisukohtadele ja uurimismetoodikale.

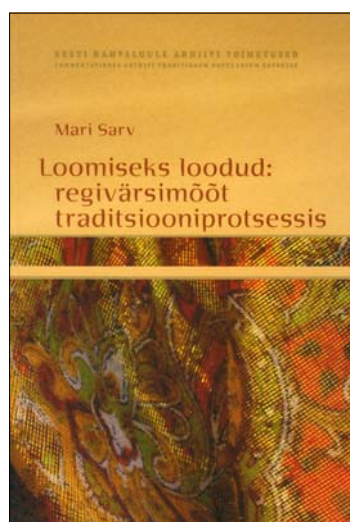
Eve Annuk

Kaalukas regivärsiuurimus

Mari Sarv. *Loomiseks loodud: regivärsimõõt traditsiooniprotsessis*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus 2008. 183 lk.

Mari Sarve raamat annab ülevaate eesti regilaulu värsimõödust, selle ehitusest ja kujunemisest. Esimakordselt on esitatud kogu eesti regilauluala hõlmav värsiehituse analüüs, mille aluseks on üle 51 000 värsi peaaegu kõigist Eesti kihelkondadest.

Sünkroonilise ülevaate saamiseks on värsikogumite iseloomustamisel kasutatud teatud tunnustega värsside esinemisprotsente, kusjuures värsside esinemust uuritakse kihelkondade ja maakondade kaupa. Värsiliikide geograafilise jaotuse alusel on välja selgitatud selgesti eristuvad regilaulu värsimõõduala: põhjaeesti, lääne-eesti ja kagueesti värsimõõduala.

Põhjaeesti värsimõõduala iseloomustab murtud värsside suur osatähtsus ning rõhuliste värsside vähesus, selle tuumala moodustavad Virumaa ja Ida-Harjumaa kihelkonnad. Ette rutates võib öelda, et on murtud värssse leiti suhteliselt palju ka Pöides ja Muhus ning viimasega külgnevais Lõuna-Läänemaa kihelkondades. Huvitava paralleelina võib märkida, et samadel aladel on säilinud ka vanimad, 1-realise kitsa ulatusega kõneintonatsiooni järgivad viisid, mis kuuluvad kindlasti eesti ja kogu läänemeresoome runolaulu vanimasse viisikihistusse ning on tekkinud ilmselt koos regilauluga.

Lääne-eesti regivärssi iseloomustab üldiselt rõhuliste värsside suur osakaal ning väike murtud värsside protsent. Rohkesti on topeltpositsiooniga värssse ning suhteliselt palju ka seitsmepositsioonilisi ja eellöögiga värssse. Selle ala sees eristuvad aga selgesti neli allpiirkonda, millest üks sarnaneb rohkem põhjaeesti värsimõõdualale. Saartel (v.a Pöide ja Muhu) on muudest piirkondadest enam rõhulisi, topeltpositsioonidega ja seitsmesilbilisi värssse, Läänemaa ja Harjumaa lääneosas aga on palju eellöögiga värssse.

Silbilis-rõhulise trohheuse kasutus, topeltpositsioonide (lissilpide) rohkus, eellööke kasutamine ning seitsme- ja kaheksasilbiliste värsside vaheldumine on iseloomulikud uuema lõppriimilise laulu värsiehitusele. Teatavasti levis saartel ja Lääne-Eestis üsna varakult uuem rahvalaul ning pikka aega elasid seal vanem ja uuem rahvalaul kõrvuti, mistõttu võib uskuda, et sellele alale iseloomulikud uuemad tunnused selle piirkonna regivärssis on tekkinud just uuema rahvalaulu mõjul. Kolm esimest tunnust on eriti iseloomulikud homoristlikele meeste külalauludele, mis saartel olid eriti populaarsed.

Kagu-eesti regivärssi iseloomustab eelkõige sõnade lühenemisest tekkinud silbi- jaotuste arvukus ning teise- ja kolmandavärteliste silpide eristamine värsimõõdu seisukohalt omaette silbiklassideks, iseloomulik on ka välteliste värsside ning murtud värsside suhteline vähesus ning rõhuliste ja seitsmepositsiooniga värsside suur osakaal.

Peatükis "Eesti regilaulu värsimõõt" on autor sõnastanud regilaulu värsimõõdu reeglid, kusjuures normatiivseks loetakse ka suhteliselt tagasihoidliku esinemusega variandid (näiteks eellöögiga ja täitmata 8. positsiooniga värssid). Märgitakse, et kvantiteedireeglid kehtivad vaid pikkade rõhusilpide kohta: need paigutatakse värsirõhulistes positsioonidesse.

Käsitledes kõrvutavalt kalevalavärssi ja eesti regivärssi polemiseerib autor uurijatega, kes nimetavad eesti regivärssi kvantiteeruvaks, kuigi peab ka ise eesti regivärssi ajaloolise kujunemise seisukohalt kvantiteedireegleid olulisteks.

Refereerides varasemaid regivärssi uurimusi, polemiseerib autor Jaak Põldmäega värsialguse eeltaktide olemuse üle ja tõlgendab neid pigem rütmivariantide kui tõelise jambi ja trohheuse polümeetriana. Tegelikult võib sama öelda ka trohheilise riimilise külalaulu kohta, milles eelsilpe esineb palju sagedamini, kuid mis samuti enamasti ei tee veel värssse jambiliseks. Siiski võib uuemas laulus leida ka näiteid, mida võib käsitleda jambi ja trohheuse polümeetriana.

Peatükis "Keel kui värsimõõdu lähtekoht" esitab autor olulise järelduse, et eesti regivärsimõõdualad seonduvad selgesti murdealadega, kuigi mitte päris täpselt. Eesti regivärssi piirkondlikke iseärasusi selgitab oluliselt ka järeldus, et Põhja-Eestis püüti kauem säilitada arhaisme, Kagu-Eestis aga kohandati regivärss juba varakult

keelemuutustega ning gemineerunud vormide süstemaatiline kasutus langeb üldjoontes kokku kagueesti värsiala piiridega. Uurides sõnade pikkuste seost regivärsimõetudega selgub autorile muuhulgas, et pikemate sõnavormidega keel esindab pigem kalevalamõodulist ja lühemate sõnavormidega keel pigem silbilis-rõhulist regilaulu, mis on ka loogiline sõnade lühenemist arvestades.

Lükates ümber Matti Kuusi ja Ülo Tedre väite, nagu võiks kagueesti regivärssi pidada kalevalamõodu-eelseks vormiks, toob autor neli kaalukat argumenti, mis räägivad selle oletuse vastu ning kinnitavad, et kalevalamõodulist regivärssi võib pidada kogu eesti regivärsi aluseks.

Huvitavaid järeldusi leiame peatükis “Regivärsi varieerumisest”. Nii selgus isenesest loogiline protsess, et uemates ülestähendustes leiab aset kvantiteedisuhteid arvestava värsimõodu järkjärguline asendumine sõnarõhke arvestavaga ning Kagu-Eestis silbijaotustega värsside arvu suurenemine. Stereotüüpsusnäitajate analüüsi abil saab aga selgitada laulude päritoluala.

Eraldi alapeatükk on pühendatud mõneti erandliku repertuaariga Kullamaa lauliku Maria Lehtsaare laulude analüüsile. Sellistesse lauludesse on varem tavaliselt suhtunud skeptiliselt kui ebaautentsetesse. Kõnealuse raamatu autor seevastu vaatab neid kui loomingulisuse ja individuaalse maailmapildi avaldust, märkides ühtlasi, et “seesuguses pärimustekstide renoveerimises avaldubki traditsiooniline loomeviis” (lk 115).

Peatükis “Regivärss taasloome protsessis” püüab autor leida regivärssist vasteid Walter. J. Ongi suulise kultuuri teooriale, käsitleb regivärsi stabiilsust ja uuenduslikust ning regilaulumuutuste ühiskondlikku tausta, märkides, et “regivärsitraditsiooni individualiseerumine regivärsi hääbumise aegadel ning ühiskondliku kontrolli puudumine on nendel muutustel tõenäoliselt lasknud takistamatult toimuda” (lk 128).

Raamat annab põhjaliku ülevaade eesti regivärssist sellisena, nagu see on meieni jõudnud, analüüsides ühtlasi, millised diakroonilised ja sünkroonilised muutused selles on aset leidnud ja miks. Leian, et see on üks olulisemaid ja kaalukamaid eesti regivärssi uurimusi.

Ingrid Rüütel

BOOK REVIEW

An insight in the world of bards

Eve Annuk analyses Janika Oras's book published in 2008, titled *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused* (The Realm of Regilaul of Five Women of the 20th Century. Archival Texts, Experience and Memories) published by Teaduskirjastus of the Estonian Literary Museum. Janika Oras's Doctoral thesis is a thorough analysis presenting novel standpoints with regard to the Estonian regilaul (Kalevala-metric folk song), the bearers of the tradition – concrete folk singers – and the research on regilaul tradition, relying on the state-of-the-art viewpoints and research methodology of the speciality.

A substantial research on regilaul

Ingrid Rüütel presents Mari Sarv's book *Loomiseks loodud: regivärsimõõt traditsiooni-protsessis* (Created for Creation: Regivärss Prosody in the Tradition Process), published by Teaduskirjastus of the Estonian Literary Museum in 2008. The book by Mari Sarv gives an overview of the prosody of Estonian Kalevala-metric folk song, its structure and evolvement, presenting, for the first time, an analysis of the versification of regilaul, encompassing the entire relevant distribution area in Estonia. The results allow for the author to distinct between three prosodic areas, describe the regional prosodic features and metric dialects of the regilaul.